

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA

ACADEMIA DE MUZICĂ, TEATRU ȘI ARTE PLASTICE
FACULTATEA ARTE PLASTICE, DECORATIVE ȘI DESIGN

**CATEDRA DISCIPLINE TEHNICO-
TEORETICE ÎN ARTE VIZUALE**

RAȘCHITOR TATIANA

ARTA PREISTORICĂ ȘI ARTA ANTICĂ

SUPORT DE CURS

pentru ciclul I, Licență de studii universitare

Domeniul de formare profesională: **021 Arte**

Specialitatea: **0213.1 Pictura; 0213.2 Grafica; 0213.3 Sculptura; 0212.1 Modă-design vestimentar; 0212.2 Design interior; 0214.1 Arte Decorative aplicate (Ceramica artistică, Metal artistic); 0214.1 Arte decorative aplicate (Tapiserie)**

Chișinău, 2020

ARTA PREISTORICĂ ȘI ARTA ANTICĂ

Suport de curs pentru ciclul I, Licență de studii universitare

Domeniul de formare profesională: 021 – Arte

Specialitatea: 0213.1 Pictura; 0213.2 Grafica; 0213.3 Sculptura; 0212.1 Modă-design vestimentar; 0212.2 Design interior; 0214.1 Arte Decorative aplicate (Ceramica artistică, Metal artistic); 0214.1 Arte decorative aplicate (Tapiserie)

Autor: **RAȘCHITOR TATIANA**, doctor în studiul artelor, lector universitar

Redactor științific: **JABINSCHI ION**, lector universitar, drd

Recenzenți: **MARIAN ANA**, doctor în studiul artelor, cercetător științific superior, Institutul Patrimoniului Cultural
STARȚEV ALA, doctor în studiul artelor, conferențiar universitar
HUBENCO TEODORA, doctor în pedagogie, conferențiar universitar
SAVIȚKAIA-BARAGHIN IARÎNA, doctor în studiul artelor și culturologie, conferențiar universitar

Aprobat și recomandat pentru editare de Consiliul Științific al Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice, proces verbal nr. 3 din 1 iulie 2020.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Rașchitor, Tatiana.

Arta Preistorică și Arta Antică : Suport de curs pentru ciclul 1, Licență de studii universitare / Rașchitor Tatiana ; redactor științific: Jabinschi Ion ; Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Facultatea Arte Plastice, Decorative și Design, Catedra Discipline Tehnico-teoretice în Arte Vizuale. – Chișinău : AMTAP, 2020. – 45 p. : fig., fot., tab.

Cerințe de sistem: PDF Reader.

Rez.: lb. rom., engl. – Referințe bibliogr.: p. 35-36 (40 tit.).

ISBN 978-9975-3226-5-2.

7.031/.032(075.8)

R 27

© Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, 2020

© Rașchitor Tatiana, autor

© Jabinschi Ion, redactor științific

CUPRINS

ADNOTARE/ ANNOTATION.....	4
PRELIMINARII	5
I. ARTA PREISTORICĂ	7
I.1. Definirea domeniului, geneza și evoluția disciplinei <i>Istoria artelor</i>	7
I.2. Artă civilizațiilor paleolitice și neolitice.....	9
II. ARTA ANTICĂ	12
II.1. Artă Egiptului Antic	12
II.2. Artă Mesopotamiei Antice	16
II.3. Artă Civilizațiilor Egeene	19
II.3.1. Artă Cretană – Minoică	20
II.3.2. Artă Miceniană	21
II.4. Artă Greciei Antice	22
II.5. Artă Romei Antice	28
II.6. Artă Paleocreștină	32
CONCLUZII GENERALE.....	33
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE.....	35
ANEXE.....	37

ADNOTARE

Suportul de curs este destinat studenților de la licență din domeniul de formare profesională – *Arte Plastice*, de la specialitățile pictură, grafică, sculptură, design și arte decorative, dar poate fi utilizat și de reprezentanții altor specialități. Lucrarea metodică tratează teme, care corespund curriculei la disciplina *Istoria artelor: Definirea domeniului, geneza și evoluția disciplinei Istoria Artelor; Arta preistorică; Arta Mesopotamiei Antice; Arta Egiptului Antic; Arta Civilizațiilor Egeene; Arta Greciei Antice; Arta Romei Antice și Arta Paleocreștină*. Unitățile de curs prezentate în cadrul suportului de curs *Arta Preistorică și Arta Antică* sunt binevenite pentru formarea unei aptitudini științifice cu privire la istoria artelor plastice și altoirea unei culturi artistice viitorilor profesioniști. Lucrarea metodică dată poate servi ca bază în predarea cursului de *Istoria artelor* în alte instituții de învățământ.

ANNOTATION

Course support is intended for students from licentiate program, whose main field of study is *Fine Arts*, especially for the speciality: painting; graphics; sculpture; design and decorative arts, but can also be used by representatives of other specialties. Methodological support deals with topics that correspond to the curriculum of the discipline *Art history: Defining the domain, genesis and evolution of the discipline Art History; Prehistoric Art; Ancient Mesopotamia Art; Ancient Egypt Art; Aegean civilizations Art; Ancient Greece Art; Ancient Rome Art and Early Christian Art*. The course units presented in the course support *Prehistoric Art and Ancient Art* are welcome for the formation of a scientific skill in the history of fine arts and the grafting of an artistic culture to future professionals. The given course support can serve as a basis for teaching *Art History* discipline in other educational institutions.

PRELIMINARII

Actualitatea temei abordate: *Arta Preistorică și Arta Antică* are un rol fundamental în constituirea și modelarea viziunilor artistice moderne, oferind suport ideatic și plastic durabil în condițiile schimbătoare ale contemporanității. *Arta Preistorică și Arta Antică* prezintă un trecut istoric care trebuie permanent redescoperit. Astfel, studiul de față însumă cele mai recente descoperiri și abordări realizate de savanți și arheologi.

Raționalitatea temei: E absolut necesar ca plasticianul să cunoască originile și condițiile istorice de dezvoltare a artelor plastice. Să opereze și să aplice, la necesitate, principiile artei greco-romane, care stau la baza artelor clasice, de natură academică.

Importanța: studiului artei preistorice și antice derivă din valoarea estetică, artistică, istorică și tehnică ale operelor create în aceste perioade. Conceperea și înțelegerea următoarelor epoci, precum: Renașterea, Clasicismul francez, Neoclasicismul și Academismul ar fi imposibilă fără compartimentul Arta Antică.

Scopul suportului de curs este de a facilita și îndruma studenții la învățarea durabilă și inteligibilă a istoriei artei din perioada Preistorică și Antică. Lucrarea urmărește consolidarea competențelor profesionale; formarea viziunilor generalizate asupra evoluției artelor, tendințelor stilistice și plastice, cât și familiarizarea cu artiștii și operele din repertoriul epocilor date.

Obiectivele specifice concretizează acțiunea didactică la nivelul celor trei domenii.

La nivel de cunoaștere și înțelegere:

- să definească obiectul și problematica de studiu a istoriei artelor;
- să identifice conceptul și noțiunile de artă, creație artistică, stil artistic, curent artistic;
- să delimiteze confluența interculturală la nivel artistic a diferitor civilizații și culturi;
- să cunoască specificul și istoricul artelor, culturilor, curentelor și stilurilor epocilor studiate;
- să justifice necesitatea studiului artelor;
- să înțeleagă corelația dintre artă și alte fenomene sociale;
- să explice ciclicitatea evoluției artelor și factorii generatori, și epuizanți de curente și stiluri;
- să exemplifice semantica plastică a epocilor și contribuția artistului la formarea ei;
- să compare caracteristicile și elementele distinctive ale stilurilor, și curentelor;
- să discute problematica artei inerentă perioadelor concrete studiate.

La nivel de aplicare a cunoștințelor/ înțelegerii:

- să aplice cunoștințele acumulate în domeniul activității artistice;
- să ilustreze rolul artelor în dezvoltarea și funcționarea civilizațiilor;
- să descopere sarcinile artei de-a lungul diferitelor epoci;

- să precizeze impactul religiei și inovațiilor tehnologice asupra evoluției artelor;
- să opereze cu limbajul și termenii specifici curentelor, și stilurilor artistice.

La nivel de integrare:

- să distingă procesele artistice în evoluție;
- să analizeze ambianța cultural artistică din țară și din afara ei;
- să analizeze și să structureze stilurile, și curente artistice din perioadele istorice studiate;
- să facă concluzii asupra fiecărei perioade artistice însușite;
- să cerceteze domeniul artelor plastice în perspectivă științifică.

Procesul de predare-învățare va avea un caracter sistematic și transparent, fiind bazat pe trei etape cheie: evocarea, realizarea sensului și reflexia. **Metodele de predare și învățare** utilizate:

Metode de transmitere a cunoștințelor:

- prelegerea magistrală;
- discuția ghidată;
- explicația în grup și individual.

Metode de învățare:

- Brainstorming;
- argumente pe cartele;
- cercetarea împărtășită;
- SINELG (Sistemul Interactiv de Notare pentru Eficientizarea Lecturii și Gândirii), ș.a.

Finalități de referință:

- să definească noțiunile cheie specific artei preistorice și artei antice;
- să realizeze analiza formal stilistică a operelor reprezentative din perioadele citate;
- să înțeleagă raportul dintre artă și concepții filosofico religioase ale epocilor;
- să determine relația dintre artă și factorii politici, economici, geografici și sociali;
- să argumenteze necesitatea cunoașterii principiilor și valorilor antichității greco-romane;
- să selecteze informația bibliografică aplicând principiile analizei și a reflecției critice.

Modalități de evaluare:

Evaluările sunt anunțate din timp și se efectuează în mod transparent, în conformitate cu programa analitică/curricula, și regulamentul de organizare și funcționare bazat pe sistemul european de credite transferabile. În scopul asigurării calității procesului educațional cadrele didactice vor realiza: *Evaluare inițială*, *Evaluare curentă* și *Evaluare finală*.

Criterii de notare:

Evaluarea cunoștințelor studenților se va face în baza următoarelor criterii:

- frecvența la ore;
- evaluările curente;
- evaluarea finală.

I. ARTA PREISTORICĂ

I.1. Definirea domeniului, geneza și evoluția disciplinei *Istoria Artelor*

Istoria artelor este o știință auxiliară a istoriei, care studiază evoluția artelor vizuale. *Istoria artelor* ca disciplină este chemată să studieze creația plastică a omenirii din următoarele domenii: pictură, arhitectură, sculptură, grafică ș.a.. Procesul de constituire a *istoriei artelor* ca știință, cu domeniu și metode de cercetare proprii, a fost îndelungat, definitivându-se abia în secolul XIX – XX. Printre savanții care au contribuit la evoluția *istoriei artelor* ca știință menționăm: Giorgio Vasari (1511 – 1574), Johann Winckelmann (1717 – 1768), Franz Kugler (1800 – 1858), Jacob Burckhardt (1818 – 1897) și Heinrich Wölfflin (1864 – 1945). În cea de-a doua jumătate a secolului XX s-a cristalizat concepția potrivit căreia disciplina *istoria artelor* cuprinde studiul creației plastice în totalitatea sa din preistorie și până astăzi, de pe întreg globul. În concordanță cu criteriile cronologice și geo-culturale, studiul *istoriei artelor* cuprinde cele mai importante epoci și stiluri, fiind divizată astfel:

1. Artă Preistorică (50 mii î.e.n. – 6 mii î.e.n.);
2. Artă Antică (mileniul IV î.e.n. – 476 e.n., artă mesopotamiană, egipteană, greacă, romană și paleocreștină);
3. Artă Medievală (476 e.n. – 1500, principalele stiluri: bizantin, romanic și gotic);
4. Artă în Europa (secolul XV – anii '60 ai secolului XIX-ce, principalele stiluri: Renașterea, manierism, baroc, clasicism, rococo, neoclasicism, romantism și academism);
5. Artă modernă și contemporană din 1860 până în prezent (stiluri de bază: realism, impresionism, post-impresionism, cubism, futurism, dadaism, artă abstractă, suprarealism, expresionismul abstract, și respectiv pop-art, minimalism, arte povera, artă conceptuală, land-art, fluxus, ș.a.).
6. Studiul istoriei artelor se realizează ținând cont de impactul factorilor economici, politici, culturali și religioși ai societății care a generat opera de artă dintr-o anumită perioadă dată.

Printre cele mai vechi mostre de artă, se consideră a fi bucățile de ocră incizată din peștera Blombos, Africa de Sud, care au fost create cu cca. 70,000–100,000 ani în urmă. Astfel, arta, numărându-se printre cele mai vechi ocupații omenești, continuă să domine și să incite conștiința umană. E firesc să ne întrebăm – ce l-a determinat pe omul preistoric să creeze? Originile artei oferă loc pentru multiple teorii. Printre acestea se disting:

1. *Teorii hedoniste* (gr. *hedone* = plăcere) a fost o concepție răspândită în istoria esteticii care pune la baza artei înclinația așa-zisă *naturală* a omului de a urmări plăcerea și de a evita suferința. A fost întemeiat de cirenaici în secolul IV î.e.n. Aceștia susțin principiul cultivării plăcerilor senzuale drept cale pentru dobândirea fericirii.
2. *Teoria jocului* – susține că preocupările imaginației sunt mai curând o distracție ori un joc al minții decât o lucrare sau o datorie, astfel arta și jocul sunt luxul vieții căci individul care dorește să facă o pauză în exercițiul funcțiunii serioase a existenței sale, face joc sau artă, procurându-și o plăcere prin eliberarea energiilor ce-i prisosesc.
3. *Teoria de sorginte evoluționistă* a fost susținută de Charles Darwin (1809-1882), acesta în *Descendența omului* a atras atenția asupra frumuseții ca factor important în selecția sexuală. Darwin a relevat paralele izbitoare între culorile sexuale naturale la animale și podoabele artificiale ale corpului omenesc.
4. *Teoria imitării*. Teoria după care arta ar fi o imitare, o mimesis a realului ne parvine de la antici. Pentru ei, înțelegerea artei ca imitație a realității părea o idee cu totul firească. Teza este dezvoltată de Platon și Aristotel.
5. *Teoria privind rolul magiei în originea artei*. Conform acestei concepții ritualurile magico-religioase ca și cele magico-nereligioase au fost determinante în apariția artei [20 p. 10-12].

Lucru Individual:

Lectura recomandată:

1. GOMBRICH, E. H.. *Istoria Artei*. București: Proeditura Tipografia, 2007, p. 638-646.
2. SOLCANU, I. *Istoria artelor*. Iași: UAIC, 2008, p. 3-15.

Teme pentru comunicări și referate:

1. *Tehnicile artelor plastice;*
2. *Funcțiile artei;*
3. *Analiza surselor bibliografice la disciplina istoria artelor;*
4. *Dependența și autonomia relativă a artei.*

I.2. Arta civilizațiilor paleolitice și neolitice

O istorie – este o relatare a faptelor din trecut pe baza unor documente scrise. Epoca istorică a omenirii începe, convențional, odată cu apariția scrisului (cca. 3200 î.e.n.). Epoca preistoriei în lipsa documentelor scrise este relevată grație arheologiei preistorice. Periodizarea (*Tabelul 1.*):

Tabelul 1. Periodizarea preistoriei

Epoca Pietrei	Paleolitic 2,6 mil. ani – 12-10 mii ani î.e.n.
	Paleolitic inferior – (2,6 mil-100 mii î.e.n.) apar Hominizi
	<i>Paleolitic mijlociu</i> - (300-30 mii î.e.n.) Neanderthal, homo sapiens
	<i>Paleoliticul superior</i> – (50-10 mii î.e.n.) primele semne de artă în Europa. Paleoliticul superior este reprezentat de culturile arheologice: Aurignacianul – circa 45-26 mii î.e.n.; Gravetianul – circa 29-22 mii î.e.n.; Solutreanul – circa 22-17 mii î.e.n.; Magdalenian - circa 17 – 10 mii î.e.n., (spre sfârșitul ultimei ere glaciare).
	Mezolitic 15-6 mii ani î.e.n.
	Neolitic 6-5 mii ani î.e.n.
	Omul din <i>prădător</i> se transformă în <i>producător</i> . Apare agricultura, se domesticesc animalele, apar unelte șlefuite, vasele de lut, torsul și țesutul. Se dezvoltă civilizațiile megalitice
	Epoca cuprului sau Eneolitic 5500 î.e.n. – 3200 î.e.n.

Arta paleoliticului superior este condiționată de raportul permanent și direct al omului de epocă cu natura. Acesta nu poseda noțiuni abstracte, nu i se formase conceptul de *suflet* și nici ideea de irealitate sau supraterestru. Ca atare, și arta sa va fi o artă de reproducere realistă, concretă, direct legată de experiența sa practică [10 p. 29]. Arta paleolitică include pictura rupestră și sculptura în lut, os, corn de cerb, piatră și fildeș.

Picturile rupestre paleolitice au ajuns în vizorul savanților abia în anul 1879, odată cu descoperirea picturilor din Altamira de Maria și Marcelino de Sautuola [16 p. 23]. Cele mai numeroase picturi rupestre au fost descoperite în Spania și sud-vestul Franței. Sunt renumite reprezentările rupestre din peșterile: *Altamira* (Spania), *Lascaux*, *Font-de-Gaume* (*Figura 1*), *Niaux* și *Marsoulas* (Franța). Cele mai vechi reprezentări au fost create circa 40-35 mii de ani în urmă, fiind localizate în peștera *Chauveax* din Franța și *Fumane* din Italia.

Identificăm următoarele particularități ale picturii rupestre: sunt reprezentate preponderent figuri zoomorfe (bizoni, reni, cerbi, rinoceri, lei), mai rar figuri antropomorfe; picturile se află la înălțimea de 1,5-2 m. atât pe pereți, cât și pe podul peșterilor; deseori desenele sunt suprapuse unul peste altul și nu sunt respectate proporțiile între figuri; lipsește conceptul compozițional (figurile sunt plasate la întâmplare), lipsește perspectiva liniară; imaginile au o uluitoare putere de sugerare a mișcării, figurile au o plastică dinamică, acest fapt denotă o cunoștință a anatomiei animalelor

din partea artistului; coloritul este de origine minerală: ocră (lut galben, roșu, alb), oxid de mangan și cărbune ars pentru culoarea neagră, hematit pentru culoarea roșie, vopselele se diluau cu apă, mai rar cu grăsime; lipsesc nuanțe de verde și albastru, cât și motivele fitomorfe.

Epoca Mezoliticului pe teritoriul Europei este marcată de stagnarea picturii rupestre, iar în epoca Neoliticului aceasta practic dispare.

Sculptura paleolitică reprezintă motive zoomorfe și antropomorfe. Sculpturile sunt executate în os, piatră moale, rareori din lut. Cele mai

Figura 1. *Doi reni*, copie de Abbé Breuil (1901) a picturii rupestre din Font-de-Gaume, Franța.

Sursa: foto Philippe Jugie [40]

interesante sunt așa-zisele *Venere paleolitice* – figuri feminine cu proporții exagerate. Ele se întâlnesc pe tot spațiul european din Franța până în Rusia. Vârsta lor e de circa 35-22 mii de ani. Unii autori presupun, că *Venere* ar fi – simbolul fertilității, iar alții că ar fi reprezentări ale zeiței pământului.

Epoca Mezoliticului în Europa este marcată de stagnarea sculpturii, iar în epoca Neoliticului canoanele acesteia se schimbă radical distanțându-se de naturalismul epocii paleolitice, formele devin schematizate și geometrize. Figurile feminine (mai rar figuri masculine și de animale) puternic stilizate sunt reprezentative pentru plastica mică a culturilor neolitice din Europa centrală. Caracteristice sfârșitului perioadei neoliticului – și aparținând civilizațiilor megalitice – sunt statuile-menhir (stelă antropomorfă). Acestea – desigur idoli antropomorfi, - păstrându-și aspectul de blocuri de piatră, sunt statui sculptate pe o singură față, redând în basorelief puțin accentuat trăsăturile corpului și membrilor. Statuile-menhir feminine se întâlnesc în Franța, Corsica, Liguria, România, ș.a. [10 p. 63]. Se remarcă culturile arheologice: Turdaș-Vința, Cucuteni-Tripoli, Boian, Hamangia și Vădastra [12 pp. 13-22].

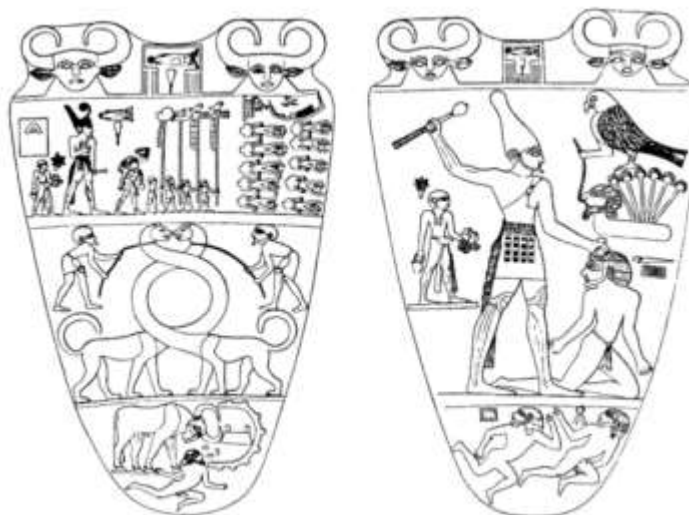
În epoca neolitică apare olăritul. Vasele erau lucrate manual; până când, în jurul anului 3400 î.e.n., în Mesopotamia și-a făcut apariția *roata olarului*. Ceramica a fost acoperită cu ornamente simple liniare [10 p. 44].

I. ARTA ANTICĂ

II.1. Arta Egiptului Antic

Egiptenii antici își numeau țara Kemet – ce înseamnă pământ fertil – negru. Denumirea actuală a Egiptului provine din greacă *Aigupta* – *Hicupta*, adică Cetatea lui Ptah cum era numit odinioară orașul Memfis. În antichitate egiptenii erau considerați drept cei mai religioși dintre oameni. Zeii erau cei ce guvernau soarta, ordinea generală atât în spațiul

Figura 2. Paleta lui Narmer. 3200-3000 î.e.n. aleurolit

Sursa: SMITH, G. E. *Human History*. London, 1930

lumii terestre cât și în *lumea de dincolo*. Panteonul egiptean era foarte bogat în zei, însă cultul morții era cel ce a dominat întreaga gândire și creație a Egiptului antic de-a lungul celor 3 milenii de existență. Arta egipteană se caracterizează prin tradiționalism, statornicie și un puternic caracter religios și funerar. Istoria și cultura Egiptului antic au fost redescoperite abia în secolul XIX-ce de savantul francez Jean-Francois Champalion (1790-1832). Acesta a descifrat scrierea hieroglifică și a lansat primele cercetări arheologice. Până în zilele noastre au supraviețuit doar vestigiile religioase și funerare ale civilizației Egiptului Antic [25 p. 130].

Periodizarea artei egiptene corespunde cu cea istorică și se bazează pe perindarea dinastiilor regale. În secolele IV - III î.e.n. preotul egiptean Manefena a împărțit istoria Egiptului în 30 dinastii pe care le-a grupat în 3 regate mari: *Vechi*, de *Mijloc* și *Nou*. Primul rege al primei dinastii este considerat Mena sau Minu, până la el au existat aproximativ încă 7 conducători care au format dinastia zero, această perioadă este convențional numită *Pre-dinastică* sau *Regatul timpuriu*. Periodizarea artei egiptene pune în valoare longevitatea tradițiilor și *cultul faraonului*. Arta oficială este consacrată, în primul rând, faraonului, acesta fiind venerat de rând cu toți zeii.

În perioada Pre-dinastică are loc cristalizarea *canonului* artei egiptene. Acest *canon*, impus de religie, va dăinui fără transformări timp de 3 milenii (*Figura 2*), fiind deosebit de puternic în centrele culturale, slăbind treptat în arta periferiilor (nomelor). Principalele caracteristici ale canonului artistic sunt:

1. În arta *bidimensională* (relief și pictură) configurarea corpurilor urmărește percepția sa optimă: capul și picioarele în profil, ochii și umerii din față, torsul și abdomenul din $\frac{1}{4}$. În arta *tridimensională* (sculptura în *ronde-bosse*) respectarea canonului presupune axialitate, simetrie, verticalitate – se urmărește percepția frontală a sculpturii, care de obicei era amplasată în nișă;

2. *Perspectiva ierarhică* – fixarea poziției și mărimii personajelor în raport cu o lume strict ierarhică, ceea ce presupune lipsa perspective liniare și a efectelor iluzorii;

3. *Poziții hieratice* - presupune reprezentarea personajelor în atitudini convenționale, solemne, rigide, conform regulilor stricte fixate de legile sacre.

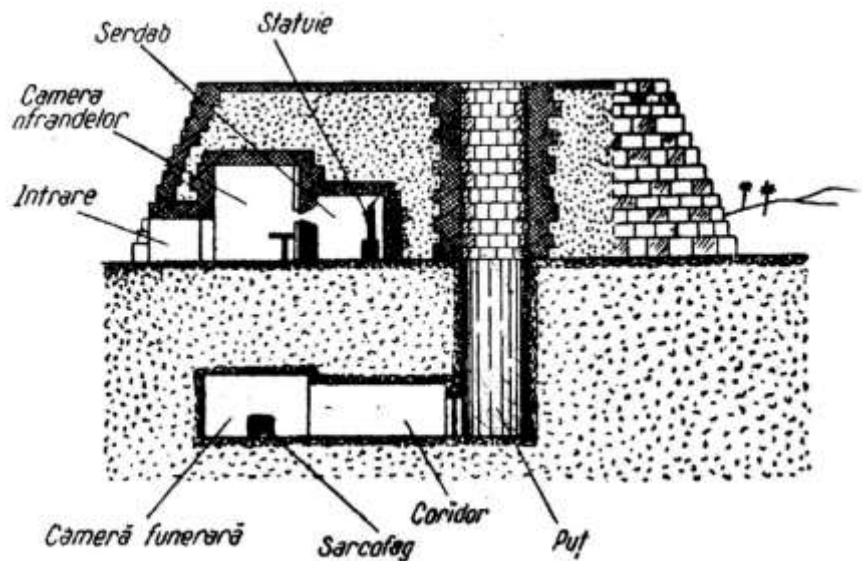
4. *Sistemul de proporții* a corpului omenesc –corpul uman măsura 18-19 pumni în înălțime, sau 4 coți, sau 24 lățimi de palme; așezat, personajul măsura 15 pumni în înălțime. Femeia în arta egipteană este reprezentată la fel ca și bărbatul.

Arta Regatului Vechi (*Epoca piramidelor*) este perioada clasică a Egiptului Antic. Ea se caracterizează prin: claritate, monumentalitate, ordine și sinteză. Locul de frunte îl ocupă arhitectura; marcate de cultul morții și cultul faraonului se dezvoltă intens sculptura și pictura.

Arhitectura

religioasă este reprezentată de templele de cult închinat soarelui (nu s-au păstrat). Arhitectura funerară este reprezentată de: *mastabe*, *piramide* și *temple funerare*. *Mastaba* (din arabă

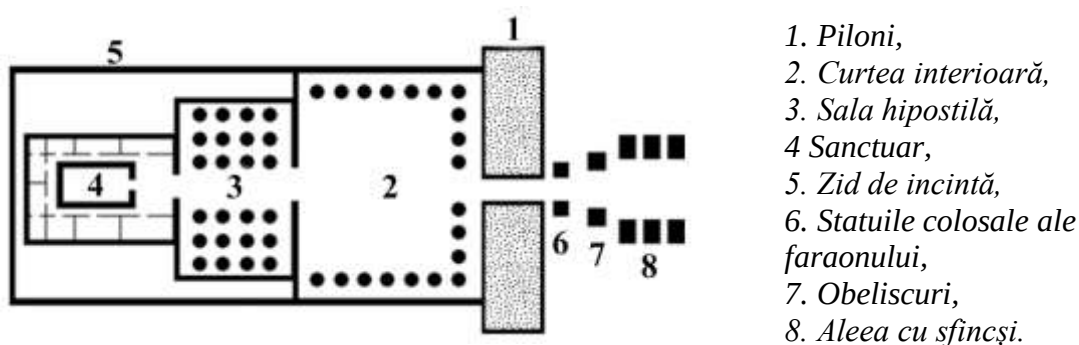
Figura 3. Mastaba (desen) secțiune.

Sursa: SUTER, C. *Istoria artelor*, București, 1963, p. 24

laiță/bancă de piatră, ceea ce nu este relevant) ori *pr-djt* (din egipteană – *locuință pentru eternitate*) – reprezintă un mormânt sub formă de trunchi de piramidă din zidărie de piatră ori cărămidă (Figura 3), edificat începând cu *Perioada Pre-dinastică* în regiunea Sakkarah și Giza (Anexa 1). *Piramida* este o formă a mormântului regal elaborat în timpul dinastiei a III-a pe baza construcției mastabei. Inițiatorul acestui tip de construcții a fost arhitectul Imhotep [3 p. 18]. Ideea cheie a piramidei este a unei scări care facilitează ascensiunea sufletului spre zei. În perioada Regatului Vechi s-au construit peste 90 de piramide. *Temple funerare* au fost destinate faraonilor și membrilor familiei regale, fiind amplasate în preajma mormintelor acestora.

Figura 4. Planul templului egiptean.

Sursa: DEBICKI, J., ș.a. *Istoria Artei: pictură, sculptură, arhitectură*. București: RAO, 2000, p. 20-21.

Credința în nemurirea sufletului și în viața de după moarte a generat dezvoltarea vertiginoasă a sculpturii în ronde-bosse și relief. Cele 3 componente ale sufletului Ka, Ba și Ah pentru a se identifica cu defunctul aveau nevoie nu doar de corpul mumificat al acestuia, ci și de măști funerare și statui funerare care îi semănau, fapt care a impulsionat dezvoltarea portretului.

Pictura – decorează pereții mormintelor și templelor. Se practică tehnica frescei; scenele sunt așezate în frize pe toată suprafața peretelui. Tematica este foarte bogată, de la scene din viața cotidiană (petreceri, dansuri, întreceri sportive) până la ritualuri de cult sau de înmormântare. Se aplică perspectiva etajată, pentru a sugera adâncimea. Linia neagră conturează formele, culori decorative, fără nuanțări tonale și fără sugerarea volumului.

Regatul de Mijloc este marcată de îndelungate crize politico-economice, iar pe plan artistic se urmează tradiția fondată în regatele precedente. Se construiesc morminte *piramide* mai mici și mai modeste. Apar morminte *hipogee* (săpate integral în stâncă) și *semi-hipogee* (pe jumătate săpate în stâncă). Templele devin mai masive, crește rolul coloanelor. Se disting temple de 2 tipuri:

1) *Temple de cult*-dedicate zeilor; 2) *Temple funerare*—dedicate faraonului și membrilor familiei sale, ele împlinesc și funcția de cult și funcția funerară. Structura templului: *aleea cu sfincși și obeliscuri*, urmați de 2 *piloni* masivi la intrare (sub formă de trunchi de piramidă), o *curte interioară* care este urmată de *sala hipostil* formată din săli succesive care se micșorau treptat și duceau spre *sanctuar* (Figura 4). În perioada Regatului de Mijloc au luat naștere următoarele tipuri de coloane: lotiforme, papiriforme, campaniforme și hatorice.

Sculpturile regilor în Regatul de Mijloc sunt caracterizate prin realism, tensiune și frământări interioare.

În pictura Regatului de Mijloc se observă apariția unor elemente simbolice sau magice și diversificarea paletelor cromatice, folosindu-se, pe lângă culorile primare, complementarele, contrastele de închis – deschis și griurile colorate.

Regatul Nou este ultima epocă de glorie a artei Egiptului Antic, ultimul efort al geniului egiptean; epoca controversată în care arta parcurge drumul de la luxul exuberant la rafinament maxim, ajungând în cele din urmă la manierism, în timpul dinastiei 19-20 care coincide cu semnele de declin. Perioada Regatului Nou este marcată de personalitățile faraonilor: Amenhotep al III-lea, Hatshepsut, Akhenaten (Amenofis al IV-lea), Tutankamon, Ramses al II-lea etc. În artă pătrund influențele asiatică caracterizate prin moliciune și suplețe înlăturând rigiditatea severă specifică regatelor precedente-astfel rigoarea și forța cedează locul farmecului și seducției plastice.

Arhitectura este reprezentată de o mulțime de temple colosale dedicate zeilor sau faraonilor. Se finisează construcția templelor de cult din Karnak și Luxor.

În Sculptură stilizarea severă din perioada Vechiului Regat și realismul Regatului Mijlociu sunt înlocuite de un *stil rafinat*, care combină noblețea cu delicatețea. Acest stil a apărut în timpul domniei reginei Hatshepsut și a cunoscut apogee maxim în *perioada Amarniană*.

În perioada Noului Regat, preferințele pentru decorarea mormintelor se îndreaptă către pictură. Sunt remarcabile picturile din *Valea Regilor* (necropola Tebană) și picturile din mormintele regale din Templul lui Hatshepsut și mormântul lui Akhenaten din Amarna. Cromatica frescelor devine mai transparentă, personajele devin mai plastice și mai vioaie (Anexa 2). Se dezvoltă activ arta nomelor periferice, care fiind distanțate de centrele majore agreează o artă mai lejeră, ce deviază de la *canonul oficial* (Anexa 3)

Lucru Individual:

Lectura recomandată:

1. DEBICKI, J., ș.a. *Istoria Artei: pictură, sculptură, arhitectură*. București: RAO, 2000, p. 13-23.
2. PONCE DE LEON, P. G. *Istoria Picturii*. București: Teora, 2009, p. 13-22.

Analiza operelor de artă:

1. *Paleta lui Narmer*, Perioada Predinastică, 3200-3000 î.e.n., șist verde;
2. *Piramida faraonului Djeser* din Sakkarah, de Imhotep, Regatul vechi, dinastia a III-a;
3. *Piramidele dinastiei a IV din Ghiza ale lui Cheops, Khefren și Mikerinos*;
4. *Triada lui Mikerinos, (Menkaura, Hathor și Cynopolis)*, Regatul Vechi, 2551–2523 î.e.n. șist;
5. *Sesostris III*, Regatul de Mijloc, a XII-a dinastie;
6. *Templul de la Abu-Simbel* al lui Ramses al II-lea, Regatul Nou, dinastia XIX-a, 1264 î.e.n.;
7. *Bustul reginei Nefertiti*, Regatul Nou, dinastia XVIII-a, calcar în anul 1347 î.e.n.;
8. *Principesele pe plajă* (2 fiice ale lui Amenophis IV-lea), Regatul Nou, frescă din El-Amanara.

Teme pentru comunicări și referate:

1. *Regatul Vechi – Epoca Piramidelor*;
2. *Artă pentru veșnicii. Impactul cultului morții asupra evoluției artei egiptene*;
3. *Iconografia picturii egiptene*;
4. *Evoluția templelor egiptene*;
5. *Necropola Tebană*.

II.2. Arta Mesopotamiei Antice

Mesopotamia sau Țara dintre fluvii (Tigru și Eufrat), cum o numeau anticii, se afla pe teritoriul Irakului de astăzi. Civilizația mesopotamiană a fost contemporană cu cea egipteană, însă spre deosebire de aceasta, arta mesopotamiană cuprinde creația mai multor popoare ce s-au perindat de-a lungul mileniilor pe teritoriul dintre Tiber și Eufrat. Deși, diversă ca structură arta mesopotamiană prezintă o continuitate și mixt al tradițiilor popoarelor sumeriene, akkadiene, asiriene și persane. Pe teritoriul Mesopotamiei au cunoscut o dezvoltare continuă următoarele domenii artistice: arhitectura, sculptura în ronde-bosse, relieful sculptural, ceramica, glicptica, pictura murală (nu s-a păstrat) și orfevrăria.

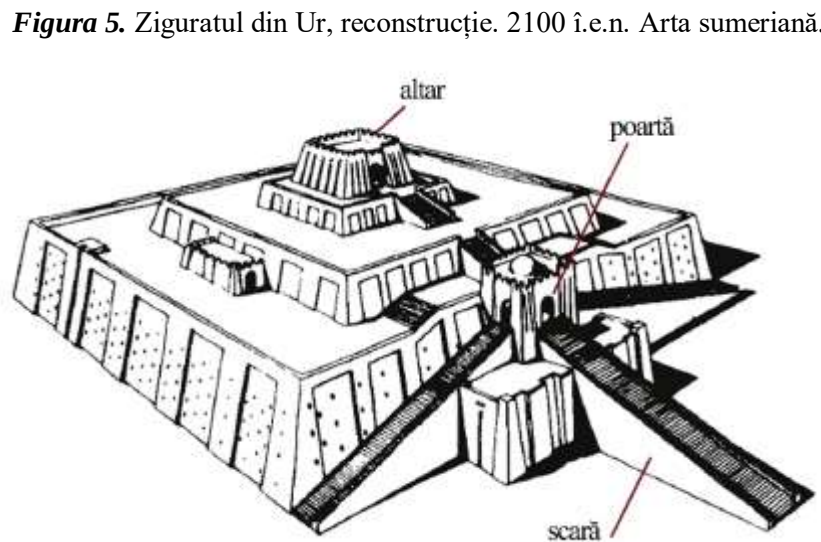
Între mileniile IV și II î.e.n. la Sudul Irakului de astăzi se dezvoltă civilizația sumeriană. În mileniul IV î.e.n. pe acest teritoriu are loc diferențierea socială, apariția sclaviei și a primelor formațiuni statale – *oraș-stat*. Cele mai reprezentative orașe state au fost Ur, Uruk, Sumer, Eridu și Lagash, acestea duceau lupte continue între ele pentru hegemonia în regiune. În mileniul III î.e.n. în centrul Mesopotamiei se stabilesc triburile semite – akkadienii, aceștia domină timp de două

secole întreaga regiune. În final, în epoca sumeriană târzie, către anii 2200-2000 î.e.n. putem vorbi deja despre *arta sumero-akkadiană*.

La sfârșitul mileniului IV î.e.n. centrul fiecărui oraș-stat era ocupat de *templul terasat* și de gospodăriile acestuia. Templul era amplasat pe o platformă înaltă spre vârful căreia duceau 2 scări rampe [34]. La sfârșitul mileniului III î.e.n. apare Ziguratul (*Figura 5*) – templul edificat pe 3-4 platforme în formă de paralelipiped sau trunchiuri de piramidă.

La mijlocul mileniului III î.e.n. conducătorii orașelor state încep să-și înalțe palate. Palatul era compus din mai multe camere, având mai multe curți interioare; uneori palatele erau înconjurate cu ziduri de apărare. *Palatului din Mari* era bogat decorat cu pictură în nuanțe de alb, negru și tonuri de roșu-cărămiziu; scenele aveau caracter static reprezentând procesiuni de cult. Nu era vorba de frescă, pereții erau vopsiți pe uscat.

În sculptura sumeriană, în mileniului III î.e.n., apar reprezentări antropomorfe cu caracter mistico-magic, de cult. Statuile suplicanților erau amplasate în templu și prezentau zei antropomorfi și aristocrați. Proporțiile figurilor erau scurtate, iar trăsăturile fețelor erau exagerate. Spre deosebire

Sursa: ADAMS, L. *A History of Western Art*. New York, 2010, p. 42.

de egipteni, mesopotamienii nu căutau asemănarea portretistică, în schimb cerințele cultului impuneau reprezentarea ochilor și urechilor extrem de mari. Relieful sumerian este foarte modest în comparație cu cel egiptean. Lipsa pietrei a favorizat dezvoltarea reliefului de mici dimensiuni – palete și stele acestea erau sculptate în lut sau piatră moale. Alte piese de interes sunt stindardele și harpe decorate cu mozaic din scoici, calcar, lapis-lazuli, bitum (*Figura 6*).

Sculptura akkadiană a înșușit tradițiile artei sumeriene, însă operele akkadiene aveau compoziție mai dinamică și mai elaborată, iar figurile akkadiene aveau proporții mai elansate. Arta

akkadiană cultivă motive cu caracter *eroico-epic*, imaginile regilor și luptătorilor devin frecvente. Exemplificative fiind statuile lui *Gudea*, *Stela lui Naram Sin* și *Masca lui Sargon*.

Vestigiile arheologice ale Vechiului Babilon (secolele XX-XVII î.e.n.) sunt foarte reduse. *Stela lui Hammurabi* continuă stângaci tradițiile sumaro-akkadiene, iar *Capul lui Hammurabi* se înscrie în galeria de capodopere a artei mesopotamiene.

La mijlocul mileniului III î.e.n. în Nordul Mesopotamiei s-au stabilit asirienii, care fiind un popor războinic au cucerit către secolul VII î.e.n. tot orientul apropiat. Cele mai importante centre urbane asiriene erau orașele Assur, Ninive și Nimbur. Artă asiriană este marcată de tematica militară, scene de bătălii și vânătoare (*Anexa 4, 5*). Una dintre preocupările cheie a fost căutarea chipului luptătorului ideal – tipaj eroic, puternic și dârz. Printre trăsăturile particulare ale artei asiriene se numără: 1) redarea proporțiilor naturale ale figurii umane în relief și pictură; 2) reprezentarea scenelor dinamice; 3) crearea simbiozei între sculptură, relief și arhitectură.

În epoca asiriană se continuă construcția *Ziguratelor*, însă acestea au 7 terase și sunt mult mai geometrizeate și regulate decât cele sumaro-akkadiene. Într-un oraș asirian se puteau înălța mai multe zigurate. Palatele și templele erau proiectate după modelul hitit. Ele aveau porticuri masive și săli succesive în anfiladă. Palatele erau decorate cu pictură și sculptura în relief [21 p. 45].

Figura 6. *Stindardul din Ur, fațeta războiului*, 2600-2400 î.e.n., mozaic, Artă sumeriană.

Sursa: foto Tatiana Rașchitor, 03.03.2019

În sculptura asiriană chipurile regilor, ostașilor și eroilor capătă o înfățișare idealizată, slab individualizată. Accentul se pune pe redarea musculaturii, buclelor și părului lung. Chipurile regale schematizate sunt asemenea unor coloane. Reliefurile asiriene decorează pereții palatelor,

II.3.1. Arta Cretană – Minoică

Civilizația cretană prin intermediul talasocrației (putere maritimă) și a comerțului activ impune hegemonia sa în insulele Cicladice și întreține legături economice și culturale cu statele din bazinul mării mediteraneene – Egipt, Fenicia, Mesopotamia și Grecii aheeni. Arta cretană are multe tangențe cu cea egipteană, însă, spre deosebire de aceasta, ea este mai laică și mai jovială, și nu are predilecție spre grandoare specifică artei Egiptene și Asiriene. În perioada Minoicului Nou apar palatele noi, care se decorează cu frescă; se dezvoltă plastica mică, statuetele mici în ronde-bosse din faianță și fildeș, ceramica și arta bijuteriilor (Tabelul 2).

Tabelul 2. Periodizare a culturii Cretane

<i>Periodizare a culturii Cretane după Arthur Evans:</i>	<i>Periodizarea cult. Cretane după Nikolaos Platon:</i>
1. 2800-2100 î.e.n. - Minoicul Vechi 1. 2100-1600 î.e.n. - Minoicul Mijlociu 2. 1600-1400 î.e.n. - Minoicul Nou.	I. 2600-2000 î.e.n. – Etapa Pre – palațial II. 2000-1700 î.e.n. – Etapa Palatelor Vechi III. 1700-1400 î.e.n. – Etapa Palatelor Noi
<i>Ultima și cea mai recentă periodizare a Culturii Cretane -Minoice:</i>	
1) 3650-1900 î.e.n. – Prepalațial 2) 1900-1700 î.e.n. – Proto Palațial sau Perioada Palatelor Vechi 3) 1700-1425 î.e.n. – Neopalațial sau Perioada Palatelor Noi 4) 1425-1170 î.e.n. – Post Palațial sau Perioada finală din Cnossos	

Centrul culturii minoice este reprezentat de *palat*, sunt renumite palatele: Cnossos, Faistos, Malli, Gurnia, Zakros, ș.a. În cultura minoică edificiile de cult lipseau, cretanii se rugau zeilor săi în aer liber. Unul dintre cele mai reprezentative *palate* este palatul Cnossos. Palatul Cnossos are un plan haotic –iregular, asimetric, cu o curte centrală de circa 60 x 28 m în jurul căreia sunt adunate peste 300 de camere. Un rol constructiv și decorativ l-au jucat coloanele roșii din lemn ce se îngustau spre jos. Cnossos ca și alte palatele minoice noi nu avea ziduri de fortificare [19 p. 38].

Către anului 1600 î.e.n. artiștii cretani însușesc *tehnica frescei*. Cele mai strălucite fresce s-au găsit în Cnossos, Akrotiri, Tyllisos, Hagia Triada și Phylakopi. Se pictează interioarele palatelor, tematica este variată, frescele sunt convenționale, decorative în ele domină culorile locale, pete plate decorative, fără umbră, compozițiile sunt elaborate deseori în friză, iar figurile solitare se supun unui ritm unic; în tratarea personajelor se simte influența artei egiptene.

Ceramica începe să se dezvolte vertiginos în Minoicul Mijlociu (odată cu apariția roții olarului) cu pictura pe vase în stilul *camares* în secolele XIX-XVIII î.e.n. Ceramica se decora cu ornamente în formă de spirale, scoici, caracatițe, pești și alte motive marine.

II.3.2. Arta Miceniană

Civilizația miceniană spre deosebire de cea cretană este de tip continental. Ea a existat începând cu sfârșitul mileniului III î.e.n. pe litoralul Mediteranei în Pelopones și Atica. Populația miceniană era reprezentată de grecii aheeni. Micenienii sunt un popor războinic; războaiele și pirateria constituiau principalul mijloc de venit, comerțul și meșteșugurile au apărut la aheeni mult mai târziu decât în Creta. O evoluție vertiginoasă această cultură a epocii bronzului a cunoscut-o între anii 1600-1100 î.e.n.. După cucerirea Cretei, micenienii realizează o dezvoltare rapidă, atât economică cât și culturală. Cele mai importante centre artistice aheene sunt polisurile Micene, Tirint, Pylos, Atena și Teba.

Cel mai original domeniu al artei miceniene este arhitectura. Grecii aheeni își construiesc orașele-palatele pe culmi înalte (*acropola – oraș de sus*), înconjurându-le cu ziduri fortificate masive. În centrul orașului se afla palatul. Un element important al palatului este *megaronul* – o sală dreptunghiulară de dimensiuni mari, de obicei 10 -12 metri, cu o vatră în mijloc [3 p. 85]. Arhitectura miceniană a fost marcată de stilul militar, sobru. Zidurile cetăților miceniene ajungeau până la 30 m înălțime și 15 m grosime, fiind supranumite *ziduri ciclopice*. Ele erau construite din piatră brută, nefasonată de mărimi gigante a câte 5-6 tone. Intrarea în cetate era decorate cu porți în relief. *Arhitectura funerară* este reprezentată de mormintele miceniene, acestea sunt de formă circulară (*tholos*).

Pictura și ceramica miceniană este influențată masiv de arta cretană. Paleta cromatică miceniană era mai sobră și mai puțin decorative ca cea cretană. Tematica și stilistica picturilor este marcată de spiritul militar al aheenilor. Ceramica miceniană continuă tradițiile olăritului minoic, sunt comune motivele decorative marine (*Figura 7*).

Figura 7. Kylix micenian decorat cu sepie, Arta miceniană

Sursa: foto Tatiana Rașchitor, 03.03.2019

Sudul Italiei. Spațiul temporal al artei Antice Grecești este cuprins între anii 1100 î.e.n. (căderea civilizației miceniene) și 31 î.e.n. (cucerirea Greciei de către romani) [8 p. 25].

Evoluția civilizației și culturii antice grecești poate fi divizată în câteva perioade. În literatura de specialitate această periodizare variază de la 4 – la 6 etape distincte (*Tabelul 3*).

Tabelul 3. Periodizarea artei din Grecia Antică

I. Periodizarea după Mark D. Stansbury-O'Donnell			
1050-700 î.e.n	Perioada geometrică	1050-900 î.e.n.	Protogeometric
		900-850 î.e.n.	Geometric timpuriu
		850-750 î.e.n.	Geometric mediu
		760-700 î.e.n.	Geometric târziu
700-600 î.e.n.	Perioada orientalizantă		
600-480 î.e.n.	Perioada arhaică		
480-400 î.e.n.	Clasicism timpuriu (stilul sever) și de apogeu		
400-330 î.e.n.	Clasicism târziu		
330-31 î.e.n.	Perioada Elenistică		
II. Periodizarea după Vasile Florea			
1100-725 î.e.n.	Epoca geometrică		
725-610 î.e.n.	Epoca orientalizantă		
610-480 î.e.n.	Perioada arhaică		
480-323 î.e.n.	Perioada clasică		
323-31 î.e.n.	Epoca elenistică		

Epoca geometrică este considerată germenul și punctul de plecare pentru arta clasică. În istoriografia românească și rusă [29 p. 103] epoca geometrică poartă numele de – *Perioada Homerică* (secolele XII – VIII î.e.n. sau XI – VIII î.e.n.), aceasta coincide cu *Evurile întunecate* ale civilizației grecești rezultate din dispariția civilizațiilor din epoca bronzului.

Perioada orientalizantă lipsește din periodizarea propusă de Suter [21 p. 69] și Botez-Crainic [3 p. 89], fiind identificată de aceștia cu începutul *arhaicului* – secolul VII î.e.n. În istoriografia rusă perioada orientalizantă (secolul VII – începutul secolului VI î.e.n.) poartă numele de *arhaicul timpuriu* [32 p. 26]. Totuși, majoritatea surselor istoriografice numesc secolul al VII-lea î.e.n. perioada *orientalizantă*, remarcând intensificarea contactelor culturale dintre Grecia și Mediterana de Est, în special cu popoarele din Levant și Egipt. Ca consecință a acestor interacțiuni, în artă pătrunde naturalismul oriental, apar noi subiecte, iar scenele pictate devin mai complexe, mai narative; în sculptura elenă apar noi motive, forme (*kouros* și *kore*), materiale (fildes, marmură) și tehnici [26 p. 132].

Cuvântul *arhaic* derivă din grecescul *archaios*, însemnând *antic* sau *vechi*, precum și *început*. Pausanias în secolul al II-lea a folosit termenul pentru a se referi la arta greacă creată înainte de începutul secolului al V-lea î.e.n., dar ca termen în istoria artelor a ajuns să desemneze perioada cuprinsă între sfârșitul secolului al VII-lea î.e.n. (625-600 î.e.n.) și 480 î.e.n. Punctul revoluționar, ar fi anul 600 î.e.n., când grecii au început să construiască temple din piatră [15 p. 77].

Epoca clasică demarează în anul 480 î.e.n. (anul în care perșii invadează Grecia) și se încheie după unii cercetători în 330 î.e.n. (odată cu cucerirea Persiei de Alexandru cel Mare), iar după alții în 323 î.e.n. (anul morții lui Alexandru cel Mare), aceasta din urmă fiind consimțită de majoritatea. O parte din cercetători tind să divizeze această perioadă în trei etape – *stilul sever* ori *clasicismul timpuriu* (480-450 î.e.n.), *primul clasicism* sau *clasicismul de apogeu* (450-400 î.e.n.) și al *doilea clasicism* sau *clasicismul târziu* (400-330 î.e.n.) [8 pp. 31-33]. *Timpuriu, matur* sau *târziu clasicismul* se bazează pe valori estetice și virtuți morale unitare (*patos* și *etos*), în artă se aplică principiul de *mimesis*, se caută proporții desăvârșite – *canonul*, arta elenă inspiră ritm, dinamism și vitalitate, având un pronunțat caracter antropocentric.

Epoca *elenistică* prezintă ultima fază a evoluției artei grecești, fiind cuprinsă tradițional între 323 î.e.n. și 31 î.e.n. (anul cuceririi de către romani a Egiptului Ptolomeic). În artă apare o nouă sensibilitate, formele devin mai variate și expresive (*Anexa 6, 7*).

Ceramica grecească cunoaște următoarele etape de evoluție: *stilul proto-geometric*, *stilul geometric*, *stilul orientalizat* sau *stilul proto-corintic*, tehnica *figuri negre* și tehnica *figuri roșii*.

Sculptura grecească în epoca geometrică este reprezentată de figurine mici (circa 10 cm) din bronz și teracotă, acestea reprezintă motive zoomorfe (cai, cerbi, lei, câini, ș.a.), oameni și centauri, cu siluete puternic stilizate asemenea reprezentărilor zoomorfe și antropomorfe de pe vasele de ceramică din secolul VIII î.e.n.

În secolul VII î.e.n. în sculptură se manifestă *stilul orientalizant*. În comparație cu perioada geometrică, formele devin mai naturaliste, mai moi, iar costumele și anatomia personajelor începe să fie detaliată (degete articulate, genunchi, buclele părului ș.a.). Se schimbă și dimensiunile, pe lângă statuara mică, apare și se dezvoltă sculptura tridimensională de mărimi mari, din marmură sau calcar. Figuri feminine (*kore*) și cele masculine (*kouros*) au o compoziție frontală, cu picioare și mâini strânse de-a lungul corpului ca și modelele egiptene.

În perioada *arhaică* se dezvoltă statuara de tip – *Kouros* și *Kore* și sculptura arhitecturală – reliefurile ce decorează templele grecești. Decorația sculpturală a templului grec se limitează la frontoane, metope dorice sau frize ionice, acrotere și coloane. Decorul sculptural poate fi de două tipuri: motiv ornamental, sau motiv figurativ.

În epoca clasică a artei grecești sculptura cunoaște 3 faze de evoluție: clasicismul sever (clasicismul timpuriu) (*Figura 8*), clasicismul de apogeu (primul clasicism, secolul V î.e.n.) și clasicismul târziu (al doilea clasicism, secolul IV î.e.n.). Sculptura de la începutul secolului V î.e.n. este marcată de anonimat, însă se cunosc numele celor mai străluciți exponenți ai clasicismului de apogeu: Miron, Policleet și Fidias.

Miron dezvoltă în faimosul său *Discobol* principiul *euritmiei*, reușind, prin intermediul acestei lucrări, să facă o sinteză a mai multor mișcări succesive. Astfel, transformând mișcarea într-o sincronie dinamică, care adună într-un singur moment vizual optim o suită de mișcări particulare.

Policleet tratează problema corpului atletului în repaus. El elaborează un *canon*, conform căruia dimensiunea capului trebuie să fie a șaptea parte din înălțimea totală a corpului uman de 178 cm. *Dorifor* – una dintre cele mai faimoase statui din antichitatea greacă, prezintă *Canonul* lui Policleet. Figura *Doriforului* este în poziția *contrapposto*, atitudine relaxată, diferită de încordarea statică a *Kouroilor* arhaici. Silueta *Doriforului* pare a fi mobilă și plină de viață, pentru că axele orizontale nu sunt paralele (în chiasm asemeni literei X). Policleet a elaborat un tratat despre proporțiile perfecte, bazându-se pe numerologia pitagorică.

Cea mai faimoasă lucrare a lui Fidias este ansamblul sculptural ce decorează *Partenonul* – *friza, metopele și frontonul*. Cu ajutorul unui relief foarte adâncit, care îi este caracteristic, el exprimă, printr-o compoziție echilibrată și prin mișcări ponderate, toată seninătatea ideală a spiritului grecesc [8 p. 32].

Figura 8. Auriga, cca. 475 î.e.n., clasicismul sever

Sursa: BOARDMAN, J. Greek art. London, 2016

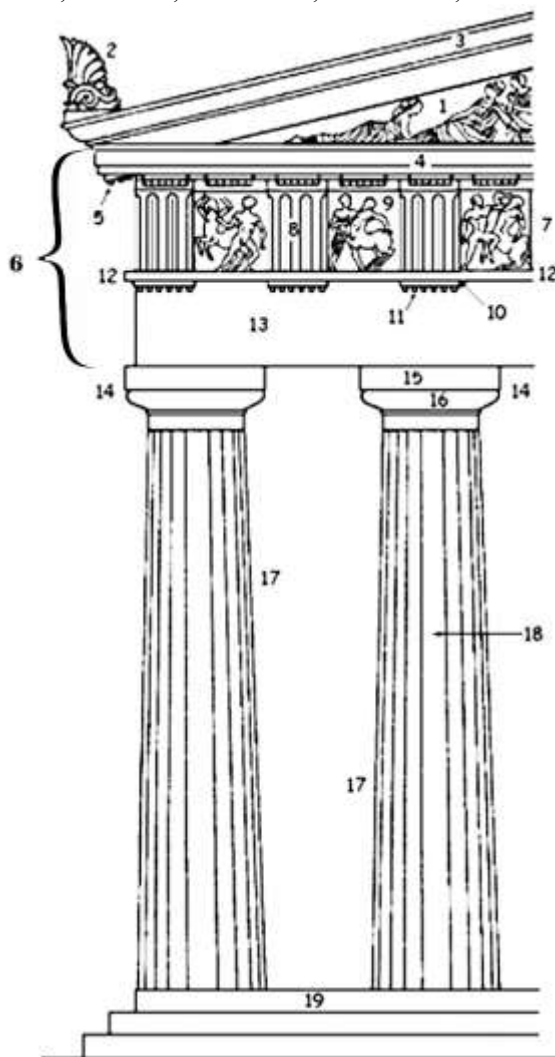
Sculptorii ce au marcat evoluția *clasicismului târziu* au fost Lisip, Praxiteles și Scopas [26 pp. 293-294]. Aceștia au dezvoltat modelele precedente, impregnându-le atitudini și viziuni contemplative, pasive specifice lumii elene de după *Războiul peloponesiac*. Praxiteles se remarcă prin faptul că a introdus, pentru prima dată, în sculptura elenă – figura feminină nudă.

În epoca elenistică, odată cu producerea schimbului cultural dintre lumea elenă și cea orientală, sculptura cunoaște transformări substanțiale, apar teme noi (tema vârstelor, zei orientali), subiectele devin mai dramatice, iar forma începe să fie marcată de manierism.

În perioada Arhaică apar construcții de piatră, se elaborează *ordinul doric* și cel *ionic*. *Ordinul doric* se întâlnește în Grecia continentală și Sicilia; acesta se caracterizează prin forță, robustețe și sobrietate. Fusul coloanei *dorice* este decorat cu 20 de caneluri, iar capitelul este format din abacă și echin; coloana *dorică* nu are bază. Antablamentul *ordinului doric* este format din arhitravă, friză și cornișă, friza fiind decorată cu metope și triglife (*Figura 9*). *Ordinul ionic* – a fost adoptat în secolul VI î.e.n. în Anatolia și insulele mării Egee. Acesta se definește prin grație și suplețe. Coloana *ionică* este fixată pe bază, iar fusul acesteia este decorat cu 24 de caneluri; capitelul *ionic* este decorat cu 2 volute și o abacă. Antablamentul *ordinului ionic* este format din arhitravă, friză și cornișă.

Locul principal în arhitectura Greciei îl ocupă templul. La greci templul era considerat lăcaș al zeilor. Accesul în interiorul templului este restricționat, iar ceremoniile de cult se desfășoară în exterior. Templele erau compuse

Figura 9. Ordinul doric. 1. Timpan, 2. Acroter, 3. Sima (cornișă), 4. Geison (cornișă), 5. Mutule, 6. Antablament, 7. Friză, 8. Triglife, 9. Metope, 10. Regula, 11. Gutta, 12. Taenia, 13. Arhitravă, 14. Capitel, 15. Abacă, 16. Echin, 17. Coloană, 18. Caneluri, 19. Stilobat.

Sursa: nl.wikipedia

din: *pronaos* sau vestibul, *naos* sau *cellă* și *opistodom*. *Pronaos* – vestibul din față de la intrare. *Naos* – camera principală cu sculptura zeului. *Opistodomul* – vestibul din spate ce nu comunică cu naosul, el slujea pentru păstrarea ofrandelor sau tezaurului. Elementele componente ale templului grec sunt: *portic* – galerei exterioară, mărginită de o colonadă care servește ca intrare monumentală; *fronton* – motiv triunghiular ce încorporează fațada principală a edificiului; *colonadă* - succesiune de coloane de același tip, unite prin arhitravă, alcătuiesc un portic, fie înconjoară de jur împrejur edificiul, și *antablament* structură orizontală plasată între coloane și fronton. După poziția coloanelor în plan distingem 8 tipuri de temple (*Figura 10*).

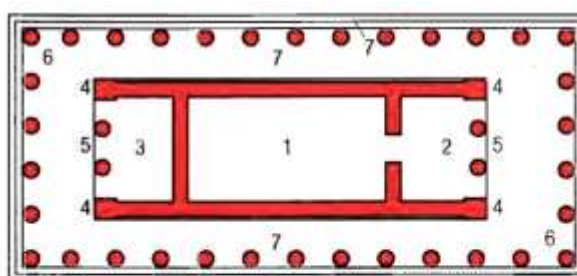
După numărul de coloane de pe latura frontală deosebim:

1. In Antis – 2 coloane;
2. Tetrastil – 4 coloane;
3. Hexastil – 6 coloane;
4. Octostil – 8 coloane;
5. Decastil – 10 coloane;
6. Dodecastil – 12 coloane.

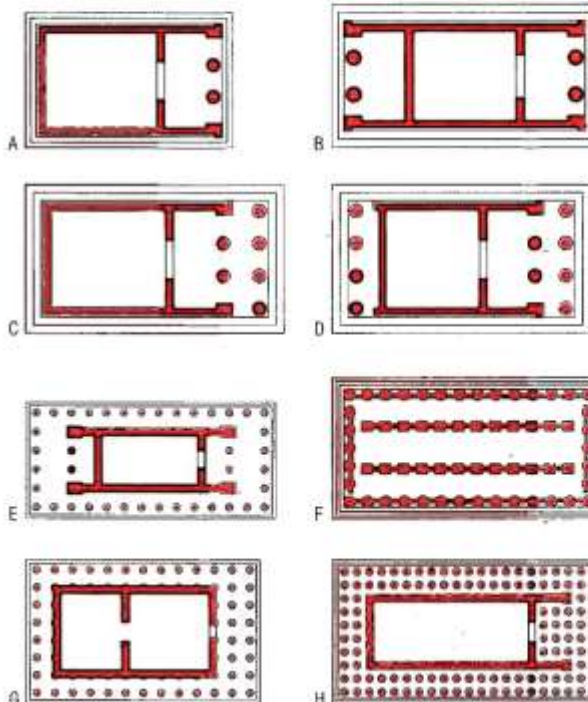
În anul 1977 arheologul și savantul grec Manolis Andronikos (1919-1992) a descoperit în situl arheologic din Vergina mormântul intact al regelui Filip al II-lea. Acesta este compus din două camere funerare, fiind înfrumusețat cu o fațadă dorică [26 pp. 311-312].

Alte edificii publice sunt teatre, biblioteci,

Figura 10. Planuri și tipologia templului grec

Planul templului grec.
1. Cella sau naos
2. Pronaos sau vestibul
3. Opistodom
4. Ziduri de anclă
5. Coloane în anclă
6. Colonadă sau peristil
7. Stilobat.

Planuri și tipologii ale templului grec.
A. În anclă
B. Dublu în anclă
C. Prostil
D. Amfiprostil
E. Peripter
F. Pseudoperipter
G. Pseudodipter
H. Dipter.

Sursa: BUSSAGLI, M. *Să înțelegem arhitectura*. București: Enciclopedia RAO, 2005, p. 46.

bouleuterion (casa consiliului orășenesc), gimnaziu, stadion, hipodrom, leonidaion, palestra ș.a. [22 p. 14].

Lucru Individual:

Lectura recomandată:

1. SALLES C. *Civilizații Antice*. București: Enciclopedia RAO, 2008, p. 189-199.
2. SWADDLING, J. *Jocurile olimpice în Antichitate*. Oradea: Aquila, 2008.

Analiza operelor de artă:

1. *Amfora de la Dipylon*, secolul VIII î.e.n., vas în stil *geometric*;
2. *Vasul François*, crater în stil *figuri negre*, semnate de Clitias (olar) și Ergotimos (pictor);
3. *Kora din Acropolis*, Atena, c. 520-510 î.e.n., marmură;
4. *Apollon din Boeotia*, c. 500 î.e.n., marmură;
5. *Eroii sau atleții din Riace*, bronz, secolul V î.e.n.;
6. *Aproxymenos* de Lisip;
7. *Hermes cu Dionysos copil*, Praxiteles, marmură, secolul IV î.e.n.;
8. *Amazonomahia* ce decora Mausoleul din Halicarnassus, de Scopas (*Anexa 8, 9*);
9. *Ansamblul din Delphi*;
10. *Acropola din Atena* de Fidias, Ictinos, Callicrates și Mnesicles;
11. *Monumentul choragic al lui Lisicrate din Atena*;
12. *Teatrul din Efes*.

Teme pentru comunicări și referate:

1. *Policlet, cel mai mare dintre bronzarii antici*;
2. *Zei în sculptura grecească antică*;
3. *Imaginile atleților – efebilor în ceramica și sculptura grecească*;
4. *Situl arheologic din Delphi, istorie și mit*;
5. *Vestigiile arheologice ale necropolelor din Dipylon și Derveni*.
6. *Necropola regală din Vergina*.

II.5. Arta Romei Antice

Arta romană se dezvoltă în Roma regală și republicană și, în continuare, în Imperiul Roman între 753 î.e.n. – 476 e.n. Totuși, arta romană a avut nevoie de trei secole pentru a se elibera de influențele artei grecești și ale celei etrusce, și pentru a exprima, după propriul geniu, acele forme și structuri pe care le-a răspândit timp de mai multe secole în lumea pe care a cucerit-o. Chiar dacă se inspiră din plin din arta greacă și etruscă – arta romană caută înainte de orice să fie utilă și grandioasă. Creația artiștilor din Roma a fost considerată, în mod evident, ca model pentru tot imperiul [8 p. 39].

Sculptorii romani ne-au lăsat un impresionant număr de opere, o parte din acestea este reprezentată de copii realizate după sculptura greacă, iar altă parte reprezintă operele romane originale în care s-au întrunit tradițiile italice (etrusce realiste) și eleniste (idealizate). Urmărind evoluția sculpturii romane putem distinge convențional trei faze: 1) faza incipientă, Republica Romană, secolele V – I î.e.n. (Figura 9); 2) faza de apogeu, Imperiul Roman, secolele I – II e.n. (Figura 10); 3) faza de criză, perioada scindării și emancipării artei paleocreștine secolele III – IV e.n. (Figura 11). Sculptura romană din prima fază reprezintă un document istoric-social populat de chipuri severe, stoice, volitive și dramatice [33]. Faza de apogeu este marcată de evoluția spectaculoasă a artei portretului, în arta oficială domină stilistica elenistică (*Anexa 10*), însă ea conviețuiește în continuare cu realismul și verismul italic. În perioada de criză metoda realistă dispăre din portretul, statuara și relieful sculptural. În portret chipurile devin din ce în ce mai brutale și mai încordate psihic, iar statuara prezintă forme simple, schematizate, de o modelare din ce în ce mai laconică. Semnele declinului sunt mult mai evidente în relieful sculptural, aici se remarcă tendințe de aplatizare, simplificare, schematizare și degradarea tehnicii propriu zise a cioplitului, exemplificativ fiind scena *Lupta romanilor cu barbarii* a *Sarcofagului Ludovisi* (251 e.n.).

Figura 9. Portretul patricianului bătrân. Perioada Republicii

Sursa: КОЛПИНСКИЙ, Ю., БРИТОВА, Н. Искусство Этрусков и Древнего Рима. Москва, 1982.

Figura 10. Bustul lui Augustus. Perioada Imperiului secolul I e.n.

Sursa: fotograf Bibi Saint-Pol, 2007-02-088

Figura 11. Colosul lui Constantin cel Mare, 330 e.n.

Sursa: КОЛПИНСКИЙ, Ю., БРИТОВА, Н. Искусство Этрусков и Древнего Рима. Москва, 1982.

Pictura Romei Antice este reprezentată de tehnica – frescei și mozaicului (pavimentar). Stilistic ea se bazează pe tradițiile picturii elenistice și etrusce. Cele mai importante mărturii

artistice din această perioadă se păstrează în regiunea Campania în orașele distruse de erupția vulcanului Vezuviu: Pompei, Herculaneum, Stabiae și Oplontiae, cât și, la Roma. Cercetătorul german August Mau (1840 – 1909) în 1882 a clasificat marele ansambluri de pictură murală decorativă romană în 4 stiluri:

Stilul I – încrustărilor sau structural (150-80 î.e.n.) se desfășoară în planuri simple, pătrate ce imită factura și apareiajul plăcilor de jasp, porfir, granit ș.a., care era folosite la placarea pereților.

Stilul II – arhitectural (70 î.e.n. – 30 e.n.) creează iluzia de profunzime, deschidere spre exterior, prin intermediul tehnicii trompe l'oeil și quadraturei. Aceste efecte au menirea de a mări vizual spațiul locuinței. Cu timpul imaginile deveneau tot mai complexe reprezentând panorame arhitecturale vaste. Uneori, pot apărea peisaje încadrate în arhitectură, sau, *frescă megalografică*.

Stilul III – ornamental sau candelabru (30 e.n. – 50 e.n.) accentuează suprafața plată a peretelui ornat cu elemente decorative plate și subțiri. Pereții netezi sunt brăzdați de ghirlande și ornamente subțiri ce împart suprafața zidului în registre.

Stilul IV – iluzionist, mixt (50 – 79 e.n.) preia elementele stilului II și III creând compoziții decorative spațiale somptuoase, teatrale, scenografii luxuriante pline de fantezie [18 pp. 25-32].

Tehnica *mozaicului* romanii au preluat de la greci. *Mozaicul roman* este format din cuburi mici de piatră colorată sau smalt. Mozaicul de paviment este utilizat atât în somptuoasele vile romane, cât și în spațiile publice: temple, fântâni, celebrele băi termale ș.a. Inițial tematica mozaicului era simplă (figuri geometrice sau elemente zoomorfe), însă, ulterior, compozițiile au devenit din ce în ce mai complexe prezentând scene domestice, peisaje, scene de război, de vânătoare, banchete, figuri din mitologie ș.a.

Arhitectura romană prezintă un mixt ingineresc inovațional al tradițiilor constructive etrusce, grecești și geniul roman. De la etrusci romanii au preluat: arcul circular și sistemul de bolți derivate din acest procedeu constructiv (bolta în cruce, cupolă semicirculară); modul de construcție a templelor de cult; conceptul urbanistic cu planul regulat. De la greci romanii au preluat: ordinele arhitectonice, structura și componentele templelor, teatrelor și agorei.

În arhitectura romană predomină edificiile laice: forumul - piața situată la întretăierea drumurilor principale, care inițial avea funcția de centru comercial, însă în timpul Republicii i se atribuie și funcția politică. În piețele publice se construiau bazine, temple, terme, biblioteci,

prăvălii ș.a. Din edificii laice fac parte construcțiile triumfale și comemorative: arcele de triumf și columnele, și construcțiile utilitare precum: podurile, drumurile și apeductele.

În Roma Antică apare un nou material de construcție – *betonul* (amestec de calcar și cenușă vulcanică). Acest material a oferit noi posibilități tehnice - înălțarea unor construcții mai mari și mai rezistente [33 p. 61]. Masivitatea crescândă a construcțiilor a eliminat funcția utilitară a coloanei, aceasta transformându-se într-un element decorativ, apar pilaștrii și semicoloanele. Ordinile folosite în arhitectura Romei Antice: roman doric, roman ionic, roman corintic, compozit și toscan. Ordinul compozit prezintă o combinație dintre elementele ordinului ionic (volute) și corintic (frunze de acant), iar ordinul toscan este o versiune simplificată și robustă a ordinului doric.

Lucru Individual:

Lectura recomandată:

1. SALLES C. *Civilizații Antice*. București: Enciclopedia RAO, 2008, p. 287-295.
2. BERRY, J. *Totul despre Pompei*. București: Enciclopedia RAO, 2008.

Analiza operelor de artă:

1. *Portretul patricianului bătrân*, Perioada Republicii;
2. *Ara Pacis lui Augustus*, Imperiul Roman;
3. *Augustus della Prima Porta*, Imperiul Roman;
4. *Trebonianus Gallus*, Imperiul Roman;
5. *Arcul de triumf lui Titus*, Imperiul Roman;
6. *Forumul lui Augustus*, Imperiul Roman;
7. *Maison Carree*, Nîmes, Imperiul Roman;
8. *Colosseum (Amphitheatrum Flavium)*, Imperiul Roman;
9. *Panteon din Roma*, Imperiul Roman;
10. *Bazilica lui Maxentius*, Imperiul Roman;
11. *Casa Faunului Pompei*, stilul I – structural;
12. *Casa Boscoreale din Pompei*, stilul II – arhitectural;
13. *Casa de aur a lui Nero Roma*, stilul III – ornamental;
14. *Casa familiei Vetti*, stilul IV – iluzionist, mixt.

Teme pentru comunicări și referate:

1. *Evoluția portretului în sculptura romană antică*;
2. *Arhitectura religioasă romană, tipuri și caracteristici*;
3. *Domus Romana, structura și decor. Recomandările lui Vitruviu*;
4. *Amfiteatrele romane, inovații și variații*;
5. *Marele ansambluri de pictură murală decorativă romană*.

II.6. Artă paleocreștină

Artă paleocreștină este arta creată de primii creștini în perioada persecuțiilor din secolele I – IV e.n. În anul 313 *Edictul de toleranță* de la Milano pune capăt persecuțiilor, iar în anul 380 *Edictul lui Theodosiu* de la Tesalonic instaurează creștinismul ca religie de stat, fortificând fundamentul unei noi epoci. Printre cele mai importante centre ale artei paleocreștine se numără: Roma, Milan, Ierusalim, Efes și Alexandria. Artă paleocreștină poate fi etapizată în următoarele perioade: prima etapă secolul I începutul secolului II e.n.; a doua fază sfârșitul secolului II; a treia etapă secolul III e.n. și ultima etapă secolul IV.

În Prima Fază creștinii neagă idolatria, slujesc cultul în taină și nu apelează la sculptură sau pictură. Cultul religios se desfășoară în case particulare dotate cu vas pentru botez și spațiu liturgic, iar începând cu secolul II în Catacombe (cimitire particulare săpate în stâncă la marginea orașelor Roma, Napoli ș.a.). Catacombele creștine sunt dotate cu săli decorate cu firide și camere sanctuare. Către sfârșitul secolului II pe pereții catacombelor apar fresce cu scene din Vechiul și Noul Testament, dar și reprezentări simbolice (Tabelul 4) [33 pp. 108-111].

În secolul III, sub influența artei figurative romane, creștinii recurg tot mai des la mozaic și frescă. Repertoriul tematic se lărgeste, imaginile devin mai narative, compozițiile continuă să fie simple, schematizate, fără sugerarea volumului și perspectivei – la nivelul artei populare.

Pe parcursul acestor perioade au fost elaborate un șir de monograme, *staurograme* acronime, *palindrom* și simboluri creștine care au fost preluată și utilizată frecvent în iconografia creștină.

Tabelul 4. Monograme, acronime, staurograme și simboluri ale lui Isus Hristos

XP [chi-rho] monogram		Monograma lui Isus Hristos, cunoscută și ca semnul XP (se pronunță chi-rho), reprezintă un simbol creștin timpuriu constând din primele două litere grecești ale numelui Χριστός (în limba română „Hristos”).
IX monogram		Monograma lui Hristos formată din acronimicul Isus Hristos, primele litere din greacă iota I and chi X.
TP staurogram		Staurogram- T și P reprezentarea lui Hristos pe cruce;
Ichthys acronim	IXΘΥΣ	Acronimul numelui lui Isus Hristos din gr. - ΙΗΣΟΥΣ (Isus); ΧΡΙΣΤΟΣ (Christós); ΘΕΟΥ (Dumnezeu); ΥΙΟΣ (Fiu); ΣΩΤΗΡ (Salvatorul)

Pește simbol		Reprezentarea simbolică a lui Isus Hristos
Apa simbol		Apa botezul și puritatea – simbolul lui Hristos
Agnus Dei simbol		Simbolul lui Isus Hristos, mielul jertfei. Denumire dată lui Isus Cristos în Evanghelia lui Ioan (1,29, 1,36) și în Apocalipsa lui Ioan (5,6-14). În Evanghelia lui Ioan (Ioan 1:29), Hristos este desemnat astfel de către Ioan Botezătorul: Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii.

Sursa: en.wikipedia

În urma *Edictul* de la Tesalonic creștinii părăsesc catacombele, se mărește numărul neofitilor, apar primele biserici creștine; se adoptă planul de tip bazilical (nartex, 3-5 nave, o absidă semicirculară la altar). Tipul de plan bazilical este cel mai răspândit tip de plan între secolele IV-VI.

Lucru Individual:

Lectura recomandată:

1. SALLES C. *Civilizații Antice*. București: Enciclopedia RAO, 2008, p. 301-307.
2. КОЛПИНСКИЙ, Ю., БРИТОВА, Н. *Искусство Этрусков и Древнего Рима*. Москва: Искусство, 1982, c. 108-112.

Analiza operelor de artă:

1. *Bunul păstor*, Catacomba lui Priscilla, Roma;
2. *Închinarea magilor*, Catacomba lui Sf. Marcellino și Pietro, Roma;
3. *Hristos cu cei 12 apostoli*, Catacomba lui Domitilla, Roma;
4. *Sarcofagul lui Giunio Basso*, marmură, sesc IV;
5. *Bazilica Sf. Petru* din Roma (324-349 e.n.);
6. *Mausoleul Constantinei*, Roma, mijlocul secolului IV.
7. *Mozaicul Bisericii Santa Pudenziana*, secolul IV, Roma.

Teme pentru comunicări și referate:

1. *Imperiul creștin*;
2. *Arta coptilor. Egiptul creștin*;
3. *Mozaicurile paleocreștine*;
4. *Iconografia paleocreștină*.

CONCLUZII GENERALE

Suportul de curs *Arta Preistorică și Arta Antică* a urmărit să prezinte o caracteristică generală a evoluției artelor plastice din Paleolitic, Neolitic, Egiptul Antic, Mesopotamia Antică, Civilizațiile Egeene, Grecia Antică, Roma Antică și arta paleocreștină. Analiza și prelucrarea

materialului bibliografic și iconografic din repertoriul artei preistorice și artei antice generează o serie de concluzii cu referire la acest subiect.

1. Studiul artei preistorice dezvăluie universalismul și caracterul fundamental al artei ca atare, actul creator fiind o parte indispensabilă a firii umane. Astfel, printre primele ocupații umane, pe lângă vânat, pescuit și cules, putem numi sculptura (cioplire și modelare a formei), pictura (pregătirea pigmentilor, arta murală), arhitectura (proiectarea și înălțarea construcțiilor megalitice) și ceramica. Arta preistorică prezintă un dialog cu trecutul, singurele manifestări artistice care au rezistat trecerii timpului sunt cele realizate pe suport durabil: piatră, argilă și os. Studiul aprofundat al artei preistorice se poate realiza doar cu ajutorul cercetărilor culturilor arheologice ca Aurignacianul, Gravetianul, Solutreanul, Magdalenian și altele [18 p. 8].
2. Arta Egiptului Antic prezintă un exemplu clasic al dependenței artei de cultul religios și cultul puterii (conducătorului/faraonului). Arta în Egiptul Antic a fost o parte inerentă a vieții, dar și a morții (vieții de dincolo), prezentând un *canon* durabil.
3. Studiul artei de pe teritoriul Mesopotamiei prezintă un model de cooperare și împrumuturi artistice dintre popoare, un exemplu perfect de moștenire, păstrare și dezvoltare a modelelor și formelor artistice.
4. Arta civilizațiilor Egeene este o punte de legătură între cultura și civilizația egipteană și arta Greciei Antice, Creta fiind considerată leagănul culturii și civilizației Europene.
5. Studiul Artei Greciei Antice este strict necesar pentru altoirea și formarea culturii artistice elevate. Cultura și civilizația greacă a impregnat modele sale estetice, filosofice și artistice artei europene. Astfel, canoanele și principiile estetice (de idealizare) ale sculpturii grecești au devenit o normă unanim acceptată și valorificată atât de romanii antici, cât și de toată arta europeană pre-modernă, iar ordinele antice grecești au devenit parte inerentă a arhitecturii europene.
6. Arta Romei Antice oferă un exemplu de coexistență a formelor de împrumut (idealismul elen) și viziunilor locale (realismul italic). Cultura și civilizația Romei Antice este un produs al statului Roman. Grandoarea și orgoliul imperial și-a reprodus matrice pe întinderi vaste, facilitând răspândirea modelelor artistice greco-romane.

7. Forța spirituală și caracterul instructiv al imaginii este determinant pentru cadrul evoluției artei paleocreștine. Primele polemici și manifestări iconoclaste s-au înfiripat în arta primilor creștini. Studiul artei paleocreștine este indispensabil pentru înțelegerea evoluției artei creștine din epocile ulterioare și utilă pentru cei interesați de semiotică și simbolurile creștine.
8. Înțelegerea contextului cultural și principiilor artistice a perioadelor istorice citate este imposibilă fără lectura suplimentară (vezi *Lectura recomandată* la fiecare subcapitol și *Referințele Bibliografice*). Totodată, vizionarea și analiza informațiilor primare iconografice – a operelor de artă – create în aceste epoci este o activitate imperativă (vezi sugestiile *Analiza operelor de artă* la fiecare subcapitol și imaginile din *Anexe* și în mod special *Anexa 11*). Analize complexe și informații suplimentare pot fi realizate sub formă de referate sau prezentări (vezi *Teme pentru comunicări și referate* la fiecare subcapitol). Evaluarea finală se va desfășura oral sau în scris și va ține cont de lista subiectelor prezentate în *Anexa 12*.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. BERRY, J. *Totul despre Pompei*. București: Enciclopedia RAO, 2008.
2. BORDEN, D, ș.a. *Arhitectura – evoluție, stiluri, personalități. De la preistorie la Renașterea timpurie*. București: Litera, 2010.
3. BOTEZ CRAINIC, A. *Istoria artelor plastice*. Vol. I, București: Didactică și Pedagogică, 2004.
4. BUCHHOLZ, E. L., ș.a. *Arta. Din preistorie la Renașterea timpurie*. București: Litera, 2010.
5. BUSSAGLI, M. *Să înțelegem arhitectura*. București: Enciclopedia RAO, 2005.
6. CIOȘ I., DEMETRESCU, C. *Dicționar de artă. Forme, tehnici, stiluri artistice*. A-M. București: Meridiane, 1995.
7. CODREANCA, L. *Lumea Antică*. Chișinău: ARC, 2015.
8. DEBICKI, J., ș.a. *Istoria Artei: pictură, sculptură, arhitectură*. București: RAO, 2000.
9. DRĂGUȚ, V. *Arta Românească. Preistorie, Ev Mediu. Renaștere. Baroc*. București: Meridiane, 1982.
10. DRÎMBA, O. *Istoria culturii și civilizației*. Vol. 1. București: Saeculum & Vestala, 2003.
11. DRÎMBA, O. *Istoria culturii și civilizației*. Vol. 3. București: Saeculum & Vestala, 2001.
12. FLOREA, V. *Istoria Artei Românești*. București-Chișinău: Litera Internațional, 2007.
13. FLOREA, V., SZEKELY Gh. *Mica enciclopedie de artă universală*. Chișinău: Litera, 2005.
14. FRONTISI, Cl. *Istoria vizuală a artei*. București: RAO, 2007.
15. GOMBRICH, E. *Istoria Artei*. București: Proeditura Tipografia, 2007.
16. HOLLINGSWORTH, M. *Arta în istoria umanității*. București: Enciclopedia RAO, 2008.

17. MICHAŁOWSKI, K. *Cum și-au creat grecii arta*. București: Meridiane, 1975.
18. PONCE DE LEON, P. G. *Istoria Picturii*. București: Teora, 2009. p
19. SALLES C. coordonator. *Civilizații Antice*. București: Enciclopedia RAO, 2008.
20. SOLCANU, I. *Istoria artelor*. Iași: UAIC, 2008.
21. SUTER, C. *Istoria artelor plastice*. București: Didactică, 1967.
22. SWADDLING, J. *Jocurile olimpice în Antichitate*. Oradea: Aquila, 2008.
23. BOARDMAN, J. *Greek art*. London: Thames & Hudson, 2016.
24. NORRIS, M. *Greek art: from prehistoric to classical: a resource for educators*. New York: The Metropolitan Museum of Art, 2000.
25. SEIDEL, M., SCHULZ, R. *Egypt. Art and Architecture*. Potsdam: h.f.ullmann publishing GmbH, 2013.
26. STANSBURY-O'DONNELL, M. *A History of Greek Art*. Malden and Oxford: Wiley-Blackwell, 2015.
27. STOKSTAD, M., COTHREN, M. *Art History* (4th edition). New York: Pearson/Prentice Hall., 2010.
28. АФАНАСЬЕВА, В., ЛУКИН, В., ПОМЕРАНЦЕВА, Н.. *Малая история искусств. Искусство древнего Востока*. Москва: Искусство, 1978.
29. БОЗУНОВА-ПЕСТРЯКОВА, И. и др. *История искусства зарубежных стран : Первобытное общество, Древний Восток, античность*. Москва: Изобразительное искусство, 1980.
30. ВИТРУВИЙ. *Десять книг об архитектуре*. Москва: Архитектура-С, 2006.
31. ДРУГУ, С., СААЦОГЛУ-ПАЛИАДЕЛИ, Х. *Вергина, прогуливаясь по археологическим местам*. Афины: Фонд археологических ресурсов и отчуждений отдел печати, 2006.
32. КОЛПИНСКИЙ, Ю. *Искусство Эгейского мира и Древней Греции*. Москва: Искусство, 1970.
33. КОЛПИНСКИЙ, Ю., БРИТОВА, Н. *Искусство Этрусков и Древнего Рима*. Москва: Искусство, 1982.
34. МАТЬЕ М., и др. *Памятники Мирового Искусства. Искусство Древнего Востока*. Москва: Искусство, 1968.
35. МИРИМАНОВА, В. *Малая история искусств. Первобытное и традиционное искусство*. Москва: Искусство, 1978.
36. МОРАН, А. *История декоративно-прикладного искусства*. Москва: Искусство, 1982.
37. ПЛИНИЙ, Старший. *Естествознание. Об искусстве*. Москва: Ладомир, 1994.
38. РИВКИН, Б. *Малая история искусств. Античное искусство*. Москва: Искусство, 1978.
39. ЯНСОН, Х., ЯНСОН Э. *Основы истории искусств*. Москва: АОЗТ Икар, 1996.
40. Font de Gaume - Cave Paintings from the Ice Ages. In: Don's Maps. [online]. 2018, 3 sep. [accesat 21 apr. 2019]. Disponibil: <https://www.donsmaps.com/fontdegaume.html>

ANEXE

Anexa.1. *Stela/ușă falsă din mastaba lui Kai, calcar, dinastia a V-a, Regatul Vechi, Giza*

Sursa: foto Tatiana Rașchitor, 10.06.2017

Anexa 2. Scena de vânătoare, Mormântul lui Nebanum, Regatul Nou

Sursa: foto Tatiana Rașchitor, 03.03.2019

Anexa 3. Dansatoare, ostracon, calcar, dinastia XIX-XX, Regatul Nou

Sursa: foto Tatiana Rașchitor, 10.06.2017

Anexa 4. *Vânătoarea de lei a lui Assurbanipal*, fragment, relief. Arta asiriană

Sursa: foto Tatiana Rașchitor, 03.03.2019

Anexa 5. *Vânătoarea de lei a lui Assurbanipal*, *Leu rănit*, fragment, relief. Arta asiriană

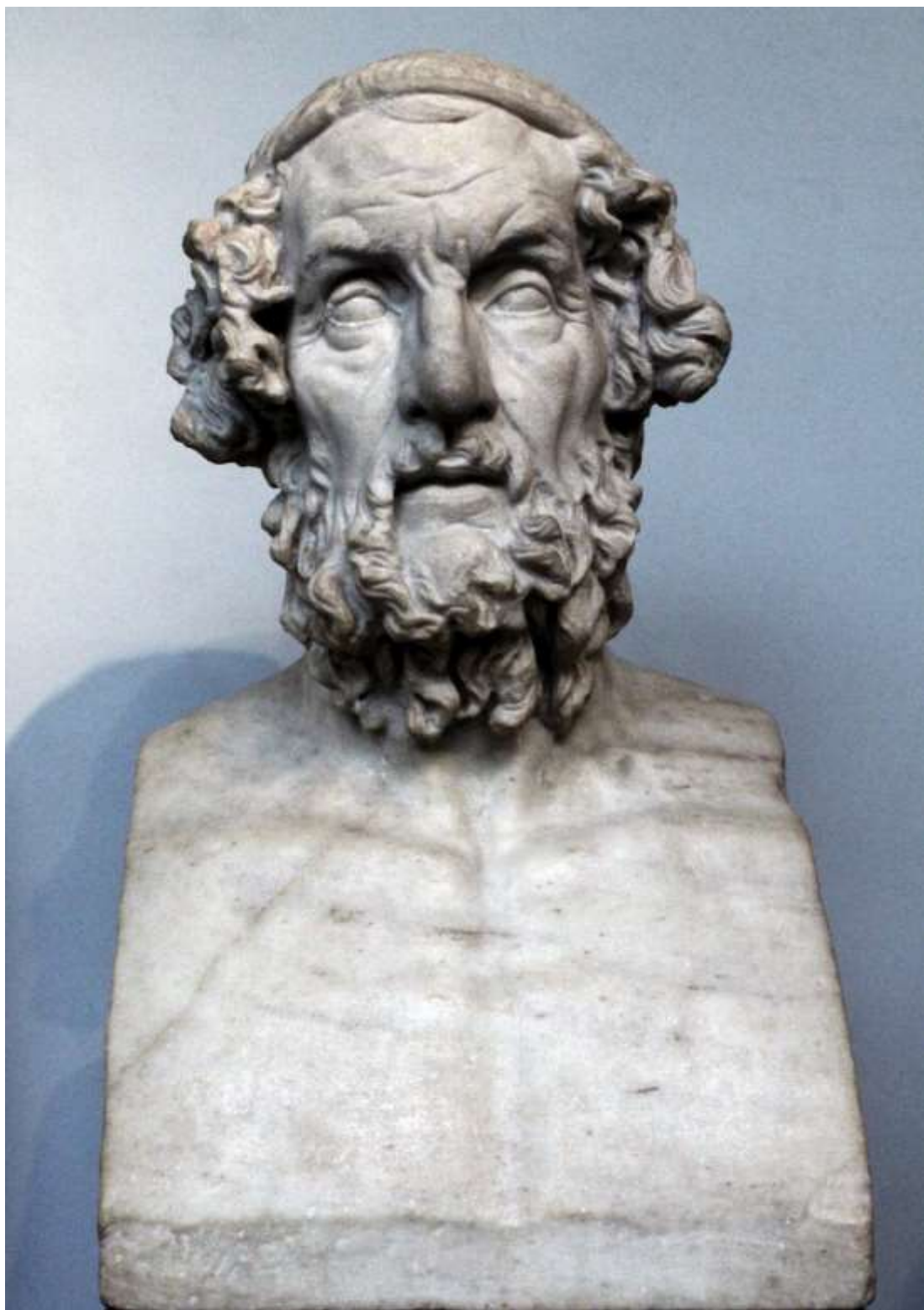
Sursa: foto Tatiana Rașchitor, 03.03.2019

Anexa 6. *Portretul de marmură a lui Alexandru Macedon, Alexandria, secolul II-I î.e.n.*

Sursa: foto Tatiana Rașchitor, 03.03.2019

Anexa 7. Bustul de marmură a lui Homer, copie romană, secolul II î.e.n.

Sursa: foto Tatiana Rașchitor, 03.03.2019

Anexa 8. *Amazonomahíe*, fragment, friză din Mausoleul din Halicarnas de Scopas.

Sursa: foto Tatiana Rașchitor, 03.03.2019

Anexa 9. *Amazonomahie*, fragment, friză din Mausoleul din Halicarnas de Scopas.

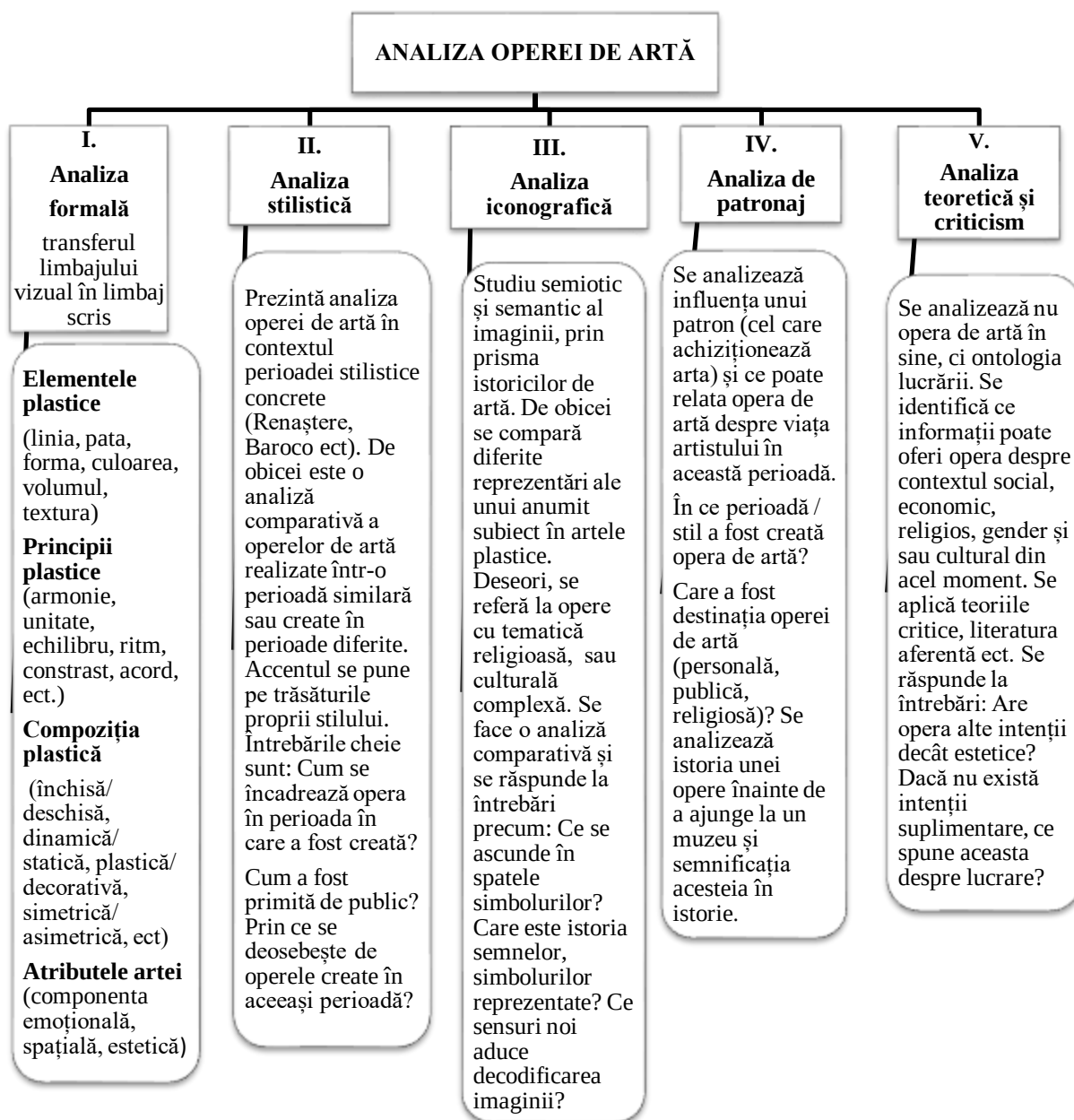
Sursa: foto Tatiana Rașchitor, 03.03.2019

Anexa 10. *Un tânăr cu cal și câine*, Vila lui Hadrian, Tivoli 125 e.n.

Sursa: foto Tatiana Rașchitor, 03.03.2019

Anexa 11. Formele de analiză a operei de artă

Sursa: University of Vermont Writing Center. *Forms of Analysis*. Disponibil:

https://www.uvm.edu/wid/writingcenter/tutortips/artform.html?fbclid=IwAR332C1TW6qgigZ_vrMmrYTxotCvriLJO5ZulOoK_bQErVSxnKcFUMaL-8#:~:text=There%20are%20several%20types%20of,in%20both%20of%20these%20disciplines

Anexa 12. Lista subiectelor pentru evaluarea finală

1. Caracteristica generală a artei în preistorie – Paleolitic și Neolitic;

Caracteristicile artei rupestre din Paleolitic;

Arta statuară mică din paleolitic și neolitic;

Civilizația megalitică;

2. Arta Egiptului Antic – artă pentru eternitate. Dimensiunea funerară a culturii egiptene.

Oferiți caracteristica generală a arhitecturii Egiptului Antic;

Elucidați evoluția arhitecturii funerare în arta Egiptului Antic;

Caracterizați evoluția sculpturii și picturii Egiptului Antic;

3. Caracteristicile generale ale artei popoarelor Mesopotamiene;

Arta sumero-akkadiană și babiloniană. Evoluția sculpturii și arhitecturii;

Arta asiriană. Evoluția sculpturii și arhitecturii;

4. Arta civilizațiilor Egeene din epoca bronzului (mil. III îen. – 1100 îen.);

Trăsăturile artei Minoice (Cretane);

Particularitățile artei Miceniene;

5. Arta Greciei Antice – determinări și corespondențe, modele, influențe și adaptări;

Evoluția ceramicii în Grecia Antică;

Evoluția și particularitățile sculpturii din Grecia Antică;

Caracteristicile arhitecturii din Grecia Antică;

6. Arta Romei Republicane și Imperiale (510 îen. - 476 e.n.) – modele, influențe și adaptări.

Analiza sculpturii din Roma Antică;

Caracteristicile Arhitecturii din Roma Antică;

Trăsăturile picturii din Roma Antică;

7. Particularitățile artei Paleocreștine (secolele I-IV e.n.).